

ВІРШ МИХАЙЛА ДРАЙ-ХМАРИ «ПРОВЕСІНЬ»: ПИТАННЯ ДАТУВАННЯ

У статті порушено питання датування вірша Михайла Драй-Хмари «Провесінь». На підставі детального аналізу архівних і друкованих джерел, залучення біографії письменника і його щоденникових записів встановлено широку дату написання твору. Результати дослідження мають важливе значення для осмислення творчості поета в процесі її становлення.

Ключові слова: українська поезія 1920-х років, текстологія, джерелознавство.

Частину віршів Михайло Драй-Хмара датував сам, а частину довелося датувати упорядникам посмертних видань поета. Звісно, це не завжди було виконано точно й аргументовано з огляду на брак джерел і додаткових матеріалів. Нещодавно в архіві київського літературного щомісячника «Життя й революція» виявлено автограф невідомого досі вірша «Провесінь», теж не датований [див. публікацію: 14, с. 96]. Жодних прямих свідчень, які допомогли б з'ясувати це питання, немає, тому доведеться спиратися на різні опосередковано пов'язані факти.

Драй-Хмара співпрацював із «Життям і революцією» від першого року існування журналу. На звороті обкладинки четвертого числа за 1925 рік, ще до зміни формату журналу на літературно-науковий [докладніше див.: 4], серед інших авторів у рекламі нового видання значиться і його прізвище. Вперше вірші Драй-Хмари з'явилися на сторінках київського щомісячника в грудні 1925-го, востаннє матеріал за його підписом був надрукований 1929 року. Отже, цілком логічно припустити, що вірш «Провесінь» написано до 1929 року включно, адже малоімовірно, щоб автор подавав твори до журналу, де його не надрукують. Відтак маємо першу хронологічну межу — *terminus ante quem* — 1929 рік.

Усього у фонді журналу відклалося чотири одиниці Драй-Хмари. Крім названого вірша, збереглася поема «Ведмідь-гора» і ще дві поезії — «Крилами туга на схід...» (саме так, без тире) та «Ми тільки гралися з тобою...». Обидва зберігаються в одній одиниці [див.: 19], а разом з ними — аркуш із зошита з написом: «Михайло Драй-Хмара / Провесінь» [19, арк. 1]. Попередня закреслена назва — «Весняні мелодії». Сам однойменний вірш зберігається в іншій одиниці разом з поемою «Ведмідь-гора» [див.: 17]. Очевидно, це механічна помилка архівістів, які опрацьовували фонд журналу. Цілком імовірно, це був цикл, який так і лишився ненадрукованим. «Життя й революція», на відміну від інших київських видань — журналу «Глобус» чи газети «Пролетарська правда», не випускало книжкових серій, тому припущення, що згадані три вірші — це фрагменти невідомої поетичної збірки, абсолютно безпідставне. Щоб уникнути чергового літературознавчого міфу¹, важливо також не ототожнювати цикл

© Цимбал Б., 2015

¹ Маю на увазі дві «легендарні» (невидані) збірки Драй-Хмари «Молода весна» і «Залізний обрій». Про них згадують у низці статей, та жоден автор не наводить доказів існування цих збірок. Джерельних підтверджень спроби видати збірку поезій, ранішу за «Росяні поля», не знайдено. При фронтальному перегляді номерів кам'янець-подільських журналів «Буяння», «Нова думка» та газети «Червона правда» за відповідні роки не виявлено жодних згадок про те, що поет здав поетичну збірку у місцеву філію ДВУ. Те саме стосується хроніки в журналі «Шляхи мистецтва». Найраніша згадка про невидану збірку «Молода весна», на яку посилаються інші автори, — це стаття Віктора Іванисенка 1989 року. Автор, зокрема, пише: «Підготовлену поетом у 1922 році збірку “Молода весна” опублікувати не вдалося через брак паперу» [12, с. 95; так само й у передруці того самого року: 13, с. 239]. Натомість Іванисенко жодним словом не згадує невидану збірку «Росяні поля», хоча 1989 року двічі опубліковано невідому раніше внутрішню рецензію Миколи Хвильового на неї [див.: 7, с. 31–32; 27, с. 49–50]. Очевидно, відбулося «накладання» інформації про невидану збірку і цикл «Молода весна», із якого світ побачив лише один вірш («Одцвітають півонії!..» (Нова думка, 1920, № 1/2)), у результаті чого виникла ще одна «невидана збірка» Драй-Хмари.

Це не єдина помилка автора, але інші дослідники поставилися некритично до його інформації і далі множать неправдиві відомості: «Підготував поетичну збірку “Молода весна”, яку не вдалося випустити через брак паперу» [15, с. 89]; «Перша збірка віршів Драй-Хмари “Молода весна” мала вийти 1922 р. в Кам'янецькій філії

«Провесінь» із циклом «Молода весна», одинокий вірш із якого поет надрукував ще 1920 року в Кам'янці-Подільському.

Вірш «Крилами туга на схід...» — це три початкові строфи другого розділу поеми «Поворот». Уривок має вгорі закреслений № 2. Інший вірш з тієї самої одиниці — «Ми тільки гралися з тобою...» — № 4. Над віршем «Провесінь» («Минеться скоро день феєральний...») стоїть закреслений № 1. Спершу він був без заголовку, який дописано пізніше іншою рукою і світлішим чорнилом. Усі три вірші переписано однаковим зеленим чорнилом, жоден із них не мав назви, лише три зірочки та номери 1, 2, 4. При цьому 1 і 2 одразу було проставлено тим самим зеленим чорнилом, що й весь текст твору, а поверх цифри наведено червоним олівцем. Натомість «Ми тільки гралися з тобою...» не мав чорнильного порядкового номера, а лише червоним олівцем. Невідомо, скільки саме віршів мало ввійти до циклу, відомі тільки ці три поезії з чотирьох і зрозуміло, що бракує № 3.

Перший вірш Драй-Хмари з'явився друком 1920 року в журналі «Нова думка» (Кам'янець-Подільський). Найраніші його вірші датовано 1919 роком: це «На горі розцвітає яблуна...» і «На смерканні. Гасне вечір...» [див.: 7, с. 47, 67], що ввійшли до збірки «Проростень». Як уже сказано, другим у циклі йшов фрагмент поеми «Поворот». Питання про публікацію фрагмента поеми окремо буде розглянуто далі, проте цей факт дозволяє встановити *terminus post quem* за датою початку написання твору — 23 листопада 1922 року [5, арк. 22 зв.].

Із трьох цих віршів жоден не ввійшов до єдиної збірки Драй-Хмари. «Ми тільки гралися з тобою...» датовано 1929-м [7, с. 110–111]. Поема «Поворот» має широку дату — «1922–1927», почато її ще в Кам'янці. Тепер варто торкнутися питання публікації її фрагмента. Поему завершено через неповні п'ять років після початку — 14 жовтня 1927 року [5, арк. 22 зв.]. Свого часу, міркуючи про можливе наповнення нездійсненої збірки Драй-Хмари «Росіяні поля», я згадав про уривок з незавершеної поеми «Поворот», який зберігся в архіві журналу. Вважати цей текст уривком дозволяла цифра 2, проставлена вгорі як порядковий номер розділу поеми, адже саме з цих трьох строф вона й починається [див.: 25, с. 291]. У такому тлумаченні допускалася публікація лише з зазначенням «Уривок з поеми». Ще раз переглянувши архівні матеріали, я схилиюся до думки, що поет не мав наміру друкувати окремо фрагменти *завершеної* поеми. Наскільки була готовою друга частина поеми на момент підготовки циклу, сказати важко.

Як зазначала донька поета в передмові до діаспорного видання поезій Драй-Хмари, «Форма поеми “Поворот” дуже складна: вона має два розділи, поділені на менші частини з різними ритмами й ліричними настроями. Поет уживає клясичних метрів у контрасті з білим віршем. Особливо барвиста ритмічно друга частина, що містить у собі народню пісню і діалоги, в котрих рядки поділені поміж багатьма голосами» [2, с. 13]. Саме ця особлива строкатість другого розділу уможливило публікацію фрагмента поеми як окремого твору. На жаль, чернетки поеми, які дозволили б докладно розглянути її текстологічну історію, не збереглися. Чистовий автограф з архіву поета має окремі заміни, закреслення й додатки та, безперечно, становить інтерес для дослідника, але для вирішення конкретного питання щодо часу і порядку

Державного видавництва України, але для її друку забракло паперу» [3]; «Перша поетична збірка Драй-Хмари “Молода весна” мала вийти друком саме в Кам'янець-Подільській філії Державного видавництва України 1922 року, але для її друку забракло паперу» [1, с. 142]. Інколи з'являлися й додаткові «подробіці»: «Ще 1922 року Михайло Панасович мріяв побачити свого поетичного первістка “Молода весна” (до речі, і перший вірш українською мовою носив однойменну назву), проте через брак паперу ця його мрія не здійснилася. І тільки через 4 роки (в 1926) у видавництві “Слово” вийшли у світ його перша збірка поезій “Проростень” і монографія “Леся Українка”». [22, с. 82]; «Відомо, що за кам'янець-подільської доби, М. Драй-Хмара підготував поетичну книжку “Молода весна”, що лишилася неопублікованою. Пізніше така ж доля спіткала його “Сонячні марші” та “Залізний обрій”, збережені у рукописному вигляді, як і поеми “Поворот” (її поет після розмови з М. Зеровим вирішив не друкувати), “Ведмідь-гора”, “Констанца” та чимало поезій» [23, с. 68]. Зі статей ця фантастична інформація перекочувала в довідкові видання: «підготовлену ним 1922 року поетичну збірку “Молода весна” не вдалося надрукувати через брак паперу» [21, с. 153].

Щодо невиданої збірки «Залізний обрій» в архіві поета немає жодних відомостей. Гадаю, це лише черговий літературознавчий міф, який може набрати загрозливої популярності. Якщо ці дві нездійснені спроби видання поетичних збірок і справді мали місце, ця інформація потребує підтверджень, яких наразі немає. Публікації про Драй-Хмару не позбавлено міфотворчості й іншого типу, скажімо, в одній зі статей поетові приписали керівництво цілим партизанським загonom, який боровся проти встановлення влади Рад [див.: 11].

появи окремих частин та формування композиції твору матеріалу там немає. З іншого боку, відсутність чернеток і неможливість встановити час появи конкретних трьох строф, не дає контраргументів проти гіпотези, що одразу було написано окремий вірш, який згодом став початком другого розділу поеми. Хоча останнє навряд чи.

Щодо початку другого розділу є один неістотний, але цікавий момент. У ході роботи над твором автор змістив початок другого розділу зі звичного для сучасних читачів «Крилами туга — на схід» на дванадцять рядків униз, і він мав починатися зі слів: «Старий чумацький шлях...» Чи мав попередній початок другого розділу за нової розбивки стати закінченням першого — невідомо, зрештою, автор закреслив порядковий номер перед новим початком і повернув його на попереднє місце [див.: 5, арк. 13 зв.–14]. На мою думку, розглядати можливість публікації фрагмента поеми окремим віршем можна лише як твору *незавершеного*. Публікація ж фрагмента готової, викінченої поеми або навіть у фазі активної роботи над її завершенням видається мені малоімовірною.

Це твердження, можливо, не зовсім обґрунтоване, дозволяє змістити *terminus ante quem* із 1929-го на 1927 рік. І тут виникає ще одна проблема. Як уже сказано, до нездійсненого циклу мало ввійти мінімум чотири вірші, один із яких нам невідомий (№ 3), другий не друкувався за життя поета (№ 1. «Провесінь»), ще один виявився фрагментом більшого твору (№ 2. «Крилами туга на схід...») і теж не дійшов до друкарського верстату, лише останній (№ 4. «Ми тільки гралися з тобою...») з'явився друком і має дату — 1929 рік. Саме цим роком встановлено *terminus ante quem* на початку статті. Проте цей факт не лише не дозволяє звузити хронологічні межі появи вірша «Проростень», а й заперечує висловлене припущення про сумнівність публікації фрагмента завершеної поеми як окремого твору. Здавалося б, «от де заковика!» Та це радше помилка чи непорозуміння.

Щоб з'ясувати це питання, варто звернутися до історії публікацій відповідного вірша Драй-Хмари. У посмертних виданнях поета (останнє на сьогодні черкаське видання 2004-го до уваги не беру) його немає: ні в діаспорному, ні в першому радянському, — вірш з'являється лише у «Вибраному» 1989 року [див.: 7, с. 110–111]. Звідти дізнаємося і рік написання — 1929. Однак це дата не створення, а публікації вірша в журналі «Глобус» [див.: 10]. Це підтверджує вцілілий зошит-чернетка поета — не наявністю тексту вірша, а якраз його відсутністю [див.: 5].

Зошит-чернетка містить «сліди» оригінальних творів і перекладів, починаючи від 1928 року. Характер змін, зроблених у них автором, свідчить про те, що вивершення твору потребувало чимало часу й зусиль з його боку. Тому можливість написання Драй-Хмарою нового твору і відсутність будь-яких робочих матеріалів у зошиті-чернетці просто неможлива. До того ж це не одна строфа, а вірш на 32 рядки. Датування більшості творів у радянських виданнях поета — це насправді рік їх появи друком. Нетотожність понять дати написання й публікації очевидна, тому спинятися на цьому не варто. Наразі можна констатувати, що вірш «Ми тільки гралися з тобою...» належить до недатованих, а крайня верхня дата появи вірша «Проростень» — 1927 рік.

«У 1928 році в І-й книжці “Літературного ярмарку” (Харків) появилася сонет Драй-Хмари “Лебеді” — останній його надрукований твір, бо після бурхливої і злісної критики, що постала у зв'язку з “Лебедями”, двері до редакцій советських журналів для Драй-Хмари закрились» [2, с. 14]. Це дещо категоричне твердження доньки поета, що його підтримали інші дослідники [див. напр.: 12, с. 96], не слід сприймати беззастережно. Все було не зовсім так, і це легко з'ясувати, переглянувши бібліографію поета [див.: 24, с. 627–642]. Нові оригінальні твори Драй-Хмари з'являлися друком до 1930 року, хоча об'єм і активність були не ті, що раніше. Варто пам'ятати також, що перша книжка «Літературного ярмарку» вийшла в грудні, а не січні 1928 року, тому недрукування могло початися лише з наступного року. Журнал «Життя й революція» поет розглядав як можливе місце публікації «Лебедів», про що свідчить збережений в архіві щомісячника автограф сонета [див.: 18].

Насправді спад публікаторської активності Драй-Хмари починається з року 1927-го, а не після появи сонету «Лебеді». Найбільше нових віршів поета з'явилося 1926 року, навіть якщо не враховувати шість віршів, написаних у попередні роки. Що стало причиною спаду, сказати важко.

У 1927 році Драй-Хмара завершив найбільшу свою поему «Поворот» і написав «Ведмідь-гору». Тоді ж таки розпочато вірш «Черкаси». Робота над творами більшої форми

могла забрати чимало часу на їх вивершення. Можливо, це пов'язано з критичною оцінкою його поетичної збірки, після чого редакції неохоче брали його твори до друку, хоча самого автора це мало зачіпало: «Я не боюся негативної рецензії, якщо безстороння холодна аналіза критики» [9, с. 408].

Недрукування в окремих періодичних виданнях могло бути пов'язане зі змінами у складі редколегій, зокрема журналу «Життя й революція», адже ці зміни переважно позначалися на редакційній політиці. Про один з епізодів внутрішньоредакційної боротьби в київському щомісячнику дізнаємося з листа Ананія Лебеда до Михайла Могилянського від 17 липня 1927 року з Чернігова: «Інтересно, як там далі підуть справи з “Життям і Революціям”. Коли тут був Павло Петрович [Филипович], він мені переказував між іншого інтересну розмову з Підмогильним, який ішов саме з наради нової редакції. Павло Петрович тоді зі мною погоджувався цілком, що нам ніяк тепер до “ЖіР” встрявати не треба. Уявіть собі лише становище, якби ми тоді, на останній нараді у Віктора Платоновича, згодилися брати участь у журналі, а через скільки день Лакиза скликав нову редколегію, на якій ухвалено “неокласиків” не запрошувати. От би “лікованіє” було в їхньому стані. Ця нарада ще більше по моєму показала, що довший ще час доведеться стояти осторонь. Очевидно вони на осінь мобілізують усі свої сили і таки спроможуться на пару номерів, але на зиму так чи інакше знову почнуться розмови про співробітництво» [16, арк. 1–1 зв.].

На відміну від авторів, пересічні читачі щомісячника про зміни в редакції могли дізнатися з відкритого листа Олександра Дорошкевича, вміщеного у зведеному числі за жовтень–листопад 1927 року: «Ще 5-го березня ц/р. я зробив усну заяву (занесену до протоколу) з проханням зняти з мене обов'язки члена Редакції. 4-го квітня я подав писану заяву про це саме. З різних причин, від мене незалежних, ця моя давня заява тільки тепер набуває остаточної сили і доводиться до відома читачів». Насправді ж причини — реорганізація структури редакції: «Не бажаючи докладно вияснювати тут мотиви мого виходу, скажу тільки загально, що саме тоді (підчас подачі заяв) я не погоджувався з організаційною структурою редакційного апарату. Я бачив ясно, що така структура Редакції не допоможе журналові накреслити власної лінії в тій складній літературно-журнальній ситуації, яка настала з кінцем року 1926. — Фактично вона (структура апарату) загострила літературні протиріччя в складі самої редакції і врешті знеохотила до органічної роботи деякі групи українських радянських письменників. За таких умов журнал перестав виконувати свою попередню громадську функцію, і я мусів вийти з редакції, в якій брав найближчу участь з 10-го жовтня р. 1924». Дата цитованого листа — 28 травня 1927 року [6, с. 186]. Це підтверджують і друковані щомісячники відомості про склад редколегії, де востаннє прізвище Дорошкевича фігурує в № 5 за 1927 рік. Відтоді і до кінця року замість конкретних прізвищ членів друковано загальне «Редагує Колегія». Новий склад став відомим лише наступного року: «Редакційна колегія: І. Лакиза (голов. ред.), В. Підмогильний, М. Терещенко».

Зважаючи на зміни у складі редколегії журналу «Життя й революція», малоімовірно, щоб Драй-Хмара подав вірші до друку в ньому в період відсторонення «неокласиків» від участі в редагуванні. Це дозволяє, хоч і не без застережень, ще звузити можливі хронологічні рамки появи вірша «Проростень» та опустити *terminus ante quem* до 1926 року.

Те, що автографи творів збереглися в архіві журналу «Життя й революція», який виходив з 1925 року, ще не свідчить, що їх не написано раніше. У 1924 році Драй-Хмара здав до друку свою першу збірку «Росяні поля», а 15 травня того самого року Микола Хвильовий, працівник видавництва «Червоний шлях», написав на неї внутрішню рецензію [див.: 7, с. 31–32; 25, с. 288; 27, с. 49–50]. Далі на основі рецензії видавництво мало укласти з автором угоду на видання поетичної збірки. На жаль, розшукати текст угоди, який міг би доповнити наші знання, не вдалося, можливо, вона не збереглася.

Оригінальний поетичний доробок Драй-Хмари невеликий. Можна припустити, що до невиданої збірки «Росяні поля» мали ввійти майже всі написані на той час твори. Беззаперечний той факт, що з можливо призначених до збірки віршів (тобто написаних до 1924 року включно), жодного не надруковано того року в періодиці, за винятком присвяченого Хвильовому вірша «Лани — як хустка в басамани...» [див.: 8]. Однак ця публікація з'явилася

раніше, ніж рукопис збірки подано до видавництва. Імовірно, автор спеціально не друкував вірші в очікуванні виходу збірки.

Якщо взяти до уваги обов'язкову новизну друківаних у журналі творів, а це один із принципів відбору в «Житті й революції» [див.: 20, арк. 15] і не тільки (див., напр., інцидент із двічі друківаним віршем Володимира Сосюри «Сад» [14, с. 69–71]), то цикл мав бути створений і поданий до друку раніше за 15 травня 1924 року або ж він не повинен був містити жодного з віршів, включених до збірки «Росяні поля». Автор не знав, що справа з виданням так затягнеться, що воно просто не з'явиться, тому не міг ввести до циклу вірш, який от-от мав вийти у його поетичній збірці. Це дозволяє змістити *terminus post quem* із кінця 1922-го на 1925 рік, що суттєво звужує хронологічні рамки.

У стані постійного очікування виходу дебютної збірки Драй-Хмара далі писав нові твори, які згодом увійшли до «Проростеня». У цей час у журналах публікуються вірші, написані після здачі збірки до видавництва: «Долі своєї я не клянусь...» (Червоний шлях, 1925, № 9), «З циклу «Сліпі»» (Червоний шлях, 1926, № 1), «Пам'яті Есеніна» (Червоний шлях, 1926, № 2), «Ласкавий серпень...» (Зоря, 1926, № 1), «Завірюха» (Всесвіт, 1926, № 4), «Мені сниться: знов я в Поділах...» (Всесвіт, 1926, № 10), «Маленькій Оксані» (Зоря, 1926, № 15), «В село» (Життя й революція, 1926, № 4). Частина з них згодом увійшла до єдиної прижиттєвої збірки.

Майже через два роки після подачі рукопису до видавництва, 1 лютого 1926 року, Драй-Хмара писав до Дніпровського: «Дорогий Іване Даниловичу, розпитайте, будь ласка, у Любченка, чи не можна мені одержати з ДВУ свого рукопису «Росяні поля». Термін умови — травень 1926-го року. Якщо це можна зробити й якщо вони не вимагають від мене повернення гонорару, то нехай вишлють рукопису мені або ж Ви його заберіть і пришліть до Києва. Треба ж із ним щось робити!» [9, с. 408].

Повернули Драй-Хмарі збірку до закінчення терміну умови чи ні — невідомо. Отримавши рукопис, автор його доповнює і оперативно видає влітку того самого року у видавництві «Сяйво» поетичну збірку, але вже під іншою назвою. У листі до Дніпровського від 21 липня він просив адресата, щоб хтось із харківських письменників написав на неї рецензію і надрукував її у якійсь столичній газеті. Говорить він про неї вже не як про нещодавню новинку: «Як Вам відомо, влітку вийшла моя збірка «Проростень», яку я Вам передав через М. О. Грінченка» [9, с. 408]. Через три дні після цього листа з'явилася і перша рецензія на збірку, але не в Харкові, а в київській «Пролетарській правді» [див.: 26].

Усього до збірки ввійшло 37 текстів (частини циклів «Шехерезада» і «Мати» раховано як окремі одиниці). З них лише дев'ять написано в півторарічний період перед виходом збірки, а переважну більшість — 28 позицій — створено протягом 1919–1924 років. Із них п'ять віршів уперше побачили світ у збірці, а одинадцять — у різних виданнях до 1924 року включно. Решту 12 віршів автор видрукував протягом 1925–1926 років, але почав це робити лише в другій половині 1925 року.

Які чинники вплинули на те, що цикл так і не з'явився друком? Причини можуть бути різні. До циклу мало ввійти чотири нові вірші, імовірно, вихід збірки «перебив» публікацію циклу чи «завадив» її. Драй-Хмара практикував переформатування циклів. Наприклад, до «Проростеня» він узяв лише один із віршів циклу «Сліпі» [7, с. 63–64], який раніше друкувався в «Червоному шляху» (1926, № 1). Схожа доля могла спіткати і цикл «Проростень». Автор включив один із віршів до збірки (гіпотетично, це невідомий нам № 3), швидка поява якої унеможливила публікацію циклу як окремої єдності і, можна сказати, розвалила його.

Ще один можливий варіант — редакція журналу прийняла і видрукувала тільки один вірш із циклу, а решту забракувала. Проте ця версія суперечить помітці простим олівцем «петит на шпону» у лівому горішньому куті аркуша з віршем «Провесінь» [17, арк. 10] — таку помітку лишають для складача в друкарні. Отже, з якоїсь причини твір вирішено не публікувати. Можливо, автор видрукував один із віршів циклу в іншому виданні. Це міг би бути, скажімо, «Напровесні» («Мене хвилює синій обрій...»), уперше надрукований у № 6/7 «Червоного шляху» за 1925 рік. До сьогодні його не брали до посмертних видань поета і різних журнальних публікацій. Вірш могли взяти до друку окремо без решти вже після виходу збірки, але незрозуміла тоді логіка автора, який у такий спосіб свідомо знищив цикл. Однак наша мета не встановлювати невідомий вірш із нездійсненого циклу, тому не буду на цьому зупинятися.

Відсутність «Ми тільки гралися з тобою...» серед чернеток підважує усталене на сьогодні датування цього твору і переводить його в категорію недатованих. А той факт, що він належав до того самого нездійсненого циклу, що й «Провесінь», об'єднує датування одного вірша з передатуванням іншого. Як встановлено вище, найімовірніше, хронологічні межі написання вірша «Проростень» — 1925–1926 роки. Чи існують додаткові відомості, які це підтверджували б, крім спільного недрукованого циклу?

Безпосередніх аргументів виразно бракує, тому звернімося до змісту вірша «Ми тільки гралися з тобою...». Звісно, не варто ототожнювати ліричного героя твору з його автором, але й нехтувати таким підходом теж не слід. У вірша є конкретна адресатка, можна припустити, що це дружина автора, хоча важко уявити, щоб поет звертався до неї: «Ми просто гралися з тобою — душа коханням не цвіла». Далі у творі «любов вибухла й горить», що скоригувало б трактування двох перших рядків, але передостання строфа: «Я тільки знаю, що розлука чиясь розіб'є з наших серць» — заперечує таку можливість. Невже службовий виїзд із Києва міг стати такою важкою розлукою, щоб розбити чиясь серце? Якби Драй-Хмара твердо постановив собі розлучитися з дружиною, це могло розбити лише її серце. Очевидно, йдеться про одну зі знайомих автора, з якою він мав надто близькі стосунки.

Про взаємини Драй-Хмари з жінками певну інформацію містять його щоденникові записи. Наприклад, 10 лютого 1928 року він занотував: «31 січня, 1 й 8 лютого зустрічався з М., що в неї очі, як у ієромонаха Петра. Товариші її звали — “робітничо-селянська”. Не думаю, щоб вона була селянка. 1 лютого — розмова в Д[омі] у[чених]. На заваді були “карельська береза” й “гучномовець”, що за його чомусь турбувався професор “Суша решта”. Я був настирливий і необережний. Але чому ж вона не образилася на мене, вона, вірна Пенелопа? Терпіла, виходячи з егоїстичних міркувань? Ні: ми останні два рази навіть не балакали про те, що було причиною нашого знайомства. Це якась загадка. Потім утретє і востаннє: побачення в “К[онтиненталі]”. Я чомусь був певен, що буде моя перемога. Хіба б вона пішла туди, якби в неї не було бажання? І я помилився: вона лишилася, як гірський сніг, чиста» [9, с. 390–391]. Із наведеного фрагмента можна припустити, що розрив стосунків із «М., що в неї очі, як у ієромонаха Петра» не міг розбити їхні серця. Крім того, цей розрив стався 1928 року, а вірш, як показано вище, написано не пізніше 1926 року включно, і його поява не могла випереджати реальність.

Ще один схожий запис у щоденнику Драй-Хмари з'явився 3 липня 1928 року: «Думав, що її давно вже й у Києві немає. Справді, чому ж за три роки ні разу не зустрів на вулиці? [...] Почалася розмова. Звичайно, спочатку: “Як мається? Що поробляєте?” тощо, а потім: “А скільки пан мав після мене коханок?” — “Жодної”, — відповів я. Вона задоволено посміхнулася. [...] Потім Стеня стала запевняти мене, що ми бачилися колись в опері й на вулиці і що я ніби не хотів помічати її. Я присягався, що такого випадку не пам'ятаю, що або вона помилилася, або ж я справді не помітив її. [...] Говорила, що в неї десь далеко, далеко заховані якісь мої вірші, що я їй подарував ще р. 1925-го» [9, с. 400]. Тут описано події 1928 року, та, на відміну від попереднього запису, є одна суттєва деталь: йдеться про давню знайому письменника ще з 1925 року, стосунки з якою у нього були досить близькі, хоча «душа коханням не цвіла». Далі Драй-Хмара нотує в щоденнику: «З кількох слав я зрозумів, що вона нічого не забула, а вона натякнула, що тепер так само радо зустрівалася би зі мною, як і раніш. Умовилися щодо дня найближчої зустрічі» [9, с. 401].

Очевидно, зустріч відбулася, і згодом про це стало відомо дружині. Про історію з «М., що в неї очі, як у ієромонаха Петра», Драй-Хмара зізнався сам: «Протягом останніх двох тижнів траплялися непорозуміння з Ніною (я їй розповів про М.). Тепер ніби вже все заспокоїлося» [9, с. 392]. Якщо тоді були лише непорозуміння, то цілком можливо, що цього разу дійшло до розриву. Це було вдруге за той самий рік. 22 жовтня 1928 року поет пише вірш (неопублікований) «Не простила...» [5, арк. 126]. Зрештою, через кілька місяців сім'я возз'єдналася, і 2 лютого 1929 року він пише вірш протилежного змісту «Простила, простила...» (так само неопублікований) [5, арк. 129]. Звичайно, зв'язок між наведеними щоденниковими записами і віршем «Ми тільки гралися з тобою...» не має реальних підтверджень, це може бути лише випадковий збіг.

На підставі наведених аргументів вірш «Провесінь» треба датувати 1925–1926 роками. Те саме стосується вірша «Ми тільки гралися з тобою...», який традиційно датують 1929 роком. Отже, в наступних виданнях творів поета ці вірші треба розміщати після вірша «Справдилися

навісні вироки...», датованого 1923 роком, та перед віршем «Білі вишні, ще й білі морелі...», датованим 1926 роком.

Дальша робота з датування творчого доробку Михайла Драй-Хмари, встановлення конкретних чи широких дат створення певних творів дозволить упорядникам майбутніх видань відмовитися від усталеної подачі оригінальної поетичної творчості поета за традиційними наразі розділами «Проростень» і «Вірші різних років». Безперечно, одинока видана за життя поета збірка становить для дослідників інтерес як окрема цілісність, проте не менш важливо осмислити творчість Драй-Хмари у процесі її становлення.

Список використаної літератури:

1. Антошко М. О. Видатні літератори Поділля як важливий чинник культурних процесів регіону / Марина Олегівна Антошко // Теоретичні питання освіти і виховання: зб. наук. праць / за заг. ред. проф. О. В. Матвієнко, укладач доц. В. В. Кудіна. — К.: Вид. центр КНЛУ, 2011. — Вип. 44. — С. 140–143.
2. Ашер О. Драй-Хмара як поет / Оксана Михайлівна Ашер // Драй-Хмара, М. Поезії. — Нью-Йорк, 1964. — С. 7–23.
3. Будзей О. Драй-Хмара / Олег Васильович Будзей // Подолянин. — 2006. — 15 груд. — № 50. — С. 7.
4. Від редакції // Життя й революція. — 1925. — № 6/7. — С. 3–4.
5. Відділ рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. — Ф. 198. — Од. зб. 2. — 241 арк.
6. Дорошкевич О. Лист до редакції / Олександр Костянтинович Дорошкевич // Життя й революція. — 1927. — № 10/11. — С. 186.
7. Драй-Хмара М. П. Вибране / Михайло Панасович Драй-Хмара / [упоряд. Д. Паламарчука, Г. Кочура; передм. І. Дзюби]. — К.: Дніпро, 1989. — 542 с.
8. Драй-Хмара М. «Лани — як хустка в басамани...» / Михайло Панасович Драй-Хмара // Червоний шлях. — 1924. — № 3. — С. 79.
9. Драй-Хмара М. П. Літературно-наукова спадщина / Михайло Панасович Драй-Хмара / упоряд. С. А. Гальченка, А. В. Ріпенко, О. Ф. Томчука; прим. С. А. Гальченка, Г. О. Костюка. — К.: Наукова думка, 2002. — 592 с.
10. Драй-Хмара М. «Ми тільки гралися з тобою...» / Михайло Панасович Драй-Хмара // Глобус. — 1929. — № 23. — С. 362.
11. Западнюк В. Військовий загін Михайла Драй-Хмари / Віталій Западнюк // Українська газета. — 1997. — 23 жовтня. — № 18. — С. 5.
12. Іванисенко В. Михайло Драй-Хмара / Віктор Панасович Іванисенко // Дніпро. — 1989. — № 10. — С. 93–106.
13. Іванисенко В. Михайло Драй-Хмара / Віктор Панасович Іванисенко // Письменники Радянської України: Збірник. — К.: Радянський письменник, 1989. — Вип. 14: 20–30 роки: Нариси творчості / упоряд. С. А. Крижанівський. — С. 235–262.
14. Із редакційного портфеля журналу «Життя й революція» (1925–1934) / Вступна стаття, підготовка тексту та примітки Богдана Цимбала // Спадщина: Літературне джерелознавство, текстологія / Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. — К., 2012. — Т. VII. — С. 67–127.
15. Ільєнко І. «О гроно п'ятірне нездоланих співців...» / Іван Олександрович Ільєнко // Неопалима купина. — 1995. — № 7/8. — С. 72–98.
16. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (далі — ІР НБУВ). — Ф. 131. — Од. зб. 129. — 2 арк.
17. ІР НБУВ. — Ф. 245. — Од. зб. 112. — 10 арк.
18. ІР НБУВ. — Ф. 245. — Од. зб. 114. — 1 арк.
19. ІР НБУВ. — Ф. 245. — Од. зб. 115. — 4 арк.
20. ІР НБУВ. — Ф. 245. — Од. зб. 399. — 4 арк.
21. Катола О. Драй-Хмара Михайло Опанасович / Ольга Богданівна Катола // Українська журналістика в іменах. — Львів, 2005. — Вип. 12. — С. 152–156.
22. Коваленко В. «...бути луною, будить луну...» (До питання психології творчості Михайла Драй-Хмари) / Валентина Михайлівна Коваленко // Вісник Черкаського університету. Серія: Філологічні науки. — Черкаси, 2009. — Випуск 167: До 120-річчя Михайла Драй-Хмари. — С. 78–93.
23. Ковалів, Ю. І. Полістильні параметри «неокласичної» лірики М. Драй-Хмари / Юрій Іванович Ковалів // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки. — Кам'янець-Подільський, 2009. — Вип. 19. — С. 68–71.

24. Українська поезія кінця XIX — середини XX ст.: Бібліографія. Антологія / укладач Ю. В. П'ядик, упорядники-редактори: І. Г. П'ядик-Халявка, Н. Г. Дашкіна. — К.: К. І. С., 2011. — Т. II: Г–Ж. — 800 с.
25. Хвильовий, М. Рецензії / Микола Григорович Хвильовий / Підготовка тексту та примітки Богдана Цимбала // Спадщина: Літературне джерелознавство, текстологія / Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. — К., 2013. — Т. VIII. — С. 288–293.
26. Хуторян, А. [Рецензія на:] М. Драй-Хмара. «Проростень». «Слово». 1926. Ц. 75 коп. / Антон Семенович Хуторян // Пролетарська правда. — 1926. — 24 лип. — № 168. — С. 4.
27. Curriculum vitae М. Драй-Хмари і Б. Якубського / Вступ, підготовка текстів і коментарі О. Л. Рибалка // Радянське літературознавство. — 1989. — № 10. — С. 48–53.

Mykhaylo Dray-Khmara's Poem «Provesin» (Early Spring) and the Issue of its Dating

The article deals with the issue of dating of Mykhaylo Dray-Khmara's poem «Provesin» (Early Spring). Detailed analysis of archival and published materials, the author's biography, and his diary suggest a date range when the poem was composed. The findings of the research have important implications for understanding the poet's literary work in its development.

Key words: Ukrainian poetry of the 1920s, textual criticism, source criticism.

УДК 82.09:070"19"

Тетяна Опришко (Київ)

ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОЦЕС В УСРР НА ШПАЛЬТАХ ЖУРНАЛУ «МОЛОДНЯК»

У статті досліджено діяльність літературної організації «Молодняк» та її однойменного журналу. Розглянуто питання розвитку української літератури наприкінці 20-х — на початку 30-х рр. XX ст., виникнення таких понять як «попутництво» та «домінантний стиль доби».

Ключові слова: літературний процес, стиль творчості, пролетарські письменники, комуністична культура, «Молодняк».

Журнал «Молодняк» був заснований в 1927 р. як друкований орган однойменної літературної організації українських письменників. Першим головним редактором журналу і керівником цієї організації був поет Павло Усенко. До її складу входили письменники Олесь Донченко, Володимир Кузьмич, Олексій Кундзіч, Терень Масенко, Леонід Первомайський — в Харкові; Олекса Влизько, Андрій Ключчя, Олександр Корнійчук, Леонід Смілянський, Микола Шеремет — у Києві. Трохи згодом до них приєдналися Іван Гончаренко, Анатолій Шиян та ще ціла низка літераторів. Засновники журналу головним своїм завданням вважали «боротьбу за передумови розвитку і буяння Жовтневої української літератури, за її пролетарську, співзвучну добі, суть, за організацію молодих літературних сил, що нога в ногу йтимуть з авангардом пролетаріату Комуністичною партією і комсомолом» [1, с. 66]. Молодняківці брали на себе зобов'язання «вчитися і боротися, будувати своє й руйнувати чуже, ідеологічно вороже» [1, с. 70], сподіваючись, що з цим гаслом вони обов'язково переможуть. Засудивши теоретичні та політичні погляди членів «Вапліте» і «масовізм» «Плуга», вони заявляли, що літературний комсомол має зробити все, аби під гаслами соціалістичного будівництва скупити найкращі сили письменників і допомогти партії й комсомолу стати переможцем на ділянці культури [1, с. 70].